

Ed̄ebî Eleştiri Dergisi

(Journal of Literary Criticism)

ISSN: 2602-4616

Cilt II, Sayı II, Ekim 2018

YÜKLENME TARİHİ: 15.08.2018 KABUL TARİHİ: 16.10.2018 YAYIN TARİHİ: 30.10.2018

Seda İZMİRLİ KARAMANLI

Boğaziçi Üniversitesi Yüksek Lisans
Öğrencisi seda.izmirlı93@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5638-6166

MEMET FUAT'IN *ELEŞTİRİ*
ÜSTÜNE GÖRÜŞLERİ VEYA
ÖZNEL BİR YARATICILIK
OLARAK ELEŞTİRİ

MEMET FUAT'S OPINIONS ON
CRITICISM OR CRITICISM AS A
SUBJECTIVE CREATIVITY

ÖZ

Yazılarında, eleştirinin amacından, nasıl olması gerektiğinden ve eleştirmenlerin niteliğinden söz açan Memet Fuat; bütün karşı koyuşlara rağmen Türkiye'de eleştirinin varlığının savunuculuğunu yapmaktadır. Öte yandan ise, Türkiye'de enikonu eleştirinin yapılamadığı düşüncesinin yaratılması hususunda eleştirmenleri suçlamaktadır. Bu hususta, eleştirinin niteliğini arttırmak adına, kendi sanat anlayışı çerçevesinde birtakım öneriler getirme; Türkiye'de eleştirinin niteliğine hizmet eden bir standart ortaya koyarak eleştirinin metotlarını belirleme gayretindedir. Bu minvalde, eleştiriye ve eleştirmene saygı gösterilebilmesine ve onların hak ettiği değeri görebilmesine hizmet etme yoluna gitmektedir. Aynı zamanda, büyük ölçüde eleştirinin sanatsal niteliğini göstermeye çalışmaktadır. Bu çerçevede Memet Fuat; Noel Carroll ve Edward Said gibi eleştiriye olumlama ve eleştiriye çağdaş pratikte, sanatsal üretimin işleme için gerekli olan bir ara madde olarak görmektedir. Bu bağlamda, ilk olarak Noel Carroll ve Edward Said'in edebî eleştiri konusu üzerine görüşlerinden söz açacağım. Bunun ardından Memet Fuat'ın *Eleştiri Üstüne* kitabında ortaya konan eleştiri anlayışını, Noel Carroll ve Edward Said'e değinmek suretiyle ve her birinin arasındaki paralelliklerin nasıl ve ne şekilde kurulabileceğini göstererek açıklayacağım. Son olarak, Memet Fuat'ın, Noel Carroll ve Edward Said'le koşutluk arz ettiğini tespit ettiğim söz konusu eleştiri anlayışını, nasıl ve ne derecede uyguladığını

ABSTRACT

Memet Fuat who speaks about the purpose of criticism, how criticism should be, and the nature of critics in his writings; despite all rejections, advocates the existence of criticism in Turkey. On the other hand, he blames critics for the creation of the idea that criticism cannot be practiced in Turkey. In this respect, in order to increase the quality of criticism, he makes an effort to bring some suggestions within the framework of his artistic understanding, and to determine the methods of criticism by suggesting a standart serving the quality of criticism. In this manner, he resorts serving that criticism and critics can be respected and they can see value which they deserve. In the same time, he tries to show the artistic qualities of criticism to a large extent. Within this scope, like Noel Carroll and Edward Said, Memet Fuat affirms criticism and sees it as a necessary intermediate for the process of artistic production in contemporary practice. In this context, first of all, I will talk about the opinions of Noel Carroll and Edward Said on the subject of literary criticism. Thereafter, I will expound Memet Fuat's understanding of criticism revealed in his book *On Criticism* by mentioning Noel Carroll and Edward Said and by indicating how and in what way can be drawn the analogies between each of them. Finally, I will conclude with one of the Memet Fuat's practical critiques that shows how Memet Fuat applies the concept of

gösteren uygulamalı bir eleştiri çalışmasıyla yazımı sonlandıracağım.

criticism which I have found that it is parallel to Noel Carroll and Edward Said.

Anahtar Kelimeler: Eleştiri, Memet Fuat, Noel Carroll, Edvard Said.

Keywords: Criticism, Memet Fuat, Noel Carroll, Edward Said.

GİRİŞ

Memet Fuat'ın *Eleştiri Üstüne* başlıklı kitabı, 1952'den 1999'a kadar *Yeditepe, Varlık, Forum, Yeni Dergi, Politika, Broy, Adam Sanat, Dergâh, Yaşamın Edebiyat* dergilerinde ve *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan eleştiri üzerine yazıları ve söyleşilerinden oluşmaktadır. Yazılarında, eleştirinin amacından, nasıl olması gerektiğinden ve eleştirmenin niteliğinden söz açan Fuat; bütün karşı koyuşlara rağmen Türkiye'de eleştirinin varlığının savunuculuğunu yapmaktadır. Bu minvalde, Türkiye'de enikonu eleştiri yapılabilmesi için eleştirmenlere aktif rol biçmekte; eleştirinin niteliğini arttırmak adına, kendi sanat anlayışı çerçevesinde birtakım öneriler getirmektedir. Bu sayede, Türkiye'de eleştirinin ve eleştirmenin hak ettiği değeri ve saygıyı görmesine hizmet etme yoluna gitmektedir. Türkiye'de eleştirinin niteliğine hizmet eden bir standart ortaya koyarak eleştirinin metotlarını belirlemekte; eleştirinin sanatsal niteliğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Sanat eserine biriciklik atfetmeden onu çözümlenmeye ve değerlendirmeye açmakta, anlamının çeşitlendirilmesine hizmet etmektedir. Ona göre, inceleme ve araştırma çalışmalarına dayanan çağdaş yöntemler kullanılmalıdır. Fakat bütün bu yöntemler, eleştiri söz konusu olduğunda, yeni "değerlendirme"lere varma amacına hizmet ettirilmelidir. Fuat, eleştirinin, birincil sanat eseri üzerine yazılan ikincil bir sanatsal üretim olma durumunu baştan kabul ederek yola çıkmakta ve eserin "alımlanma değeri"nin belirlenmesinde eleştirmene aktif rol biçmektedir. Bu tutumunu daha da ileriye götürerek sanatçının karşısında eleştirmenin üstlendiği misyonun daha meşakkatli bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Eleştiride taraf tutma veyahut salt karşı koyma yoluna gitmeyi reddederek "gerekçeli bir değerlendirme"nin başatlığını ısrarla vurgulamaktadır. Eleştiri söz konusu olduğunda, değerlendirmenin başatlığı ve öncüllüğü fikrinin arkasında ısrarla duran Memet Fuat, yazınbilime ve eleştirinin bilimselleştirilmesine karşı takındığı olumsuz tavrın da sözcülüğünü geniş ölçüde yapmaktadır. Son kertede, eleştiride hiçbir yöntemi üstün tutmayan, her yöntemin uygulanmasında fayda gören, çok sesliliği savunan bir anlayıştan yana olduğunu ifade etmektedir. Yeni çağın sanat anlayışına ve sanatçılara olan eleştirilerine de değinen Fuat, Noel Carroll ve Edward Said gibi eleştiriye olumlamakta ve eleştiriye çağdaş pratikte, sanat uygulamalarının işlemesi için gerekli olan bir ara madde olarak görmektedir.

NOEL CARROLL'IN, *ON CRITICISM* ADLI KİTABINDAKİ ELEŞTİRİYE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Carroll, *On Criticism*'de genel itibariyle, eleştirinin felsefesini takip etmektedir. 1960'larda, sanat felsefecilerinin, sanat felsefesinin kalbi olma durumunun değiştiği

iddiasındadır. Eleştiriyeye hizmet eden bir standart koyma hedefindeki Carroll, eleştirinin genel metotlarını ortaya koymayı amaçlar. Yaptığı işi de eleştiri felsefesi şeklinde tanımlamaktadır. Eleştiriyeyi hümanistik bir süreç olarak gören Carroll, bu durumu, eleştirinin insana ve yazarsal niyete dayanmasına bağlar. Halbuki dönemde, post-modernizm ve post-yapısalcılıkla da bağlantılı olarak post-hümanistik bir süreç de söz konusudur. Carroll, eleştirinin bir kişi tarafından üretildiğinden yola çıktığı için ve eleştiri söz konusu olduğunda yazarsal niyeti görüp buna odaklanmayı başat saydığı için; eleştiriyeyi hümanistik bir süreç olarak betimler. Bu hususta eleştirmenin şahsi görüşleri önemlidir çünkü o, üretilmişden diğer bir üretilmişe okuru aktaran bir aracı konumundadır. Eleştiride evrensel olan tek şey de bu değerlendirmedir.

Carroll için değerlendirme kadar, değerlendirmenin “gerekçeli” (*reasoned*) oluşu, okur tarafından rasyonel şekilde değerlendirilebilmesi de zaruriyet teşkil etmektedir. Gerekçe ve değerlendirmenin değerini artırabilmek için; eleştirmenin birçok alanda uzman olması, gerekçelerini gerekçelendirmeye bu anlamda muktedir olması beklenir. (Carroll, 2009, s. 46) Çünkü Carroll’a göre; ancak ve ancak bu gerekçelerle birlikte bir değerlendirmeye varılabilir. Eleştirinin hangi duruşla ve hangi amaçla kaleme alındığı, gerekçeli bir yoruma varabilmek adına başattır. Değerlendirmeyi eleştirinin özüne yerleştiren ve değerlendirme olmadığı takdirde, eleştirinin varlığından da söz edilemeyeceğini bildiren Carroll’a göre değerlendirme, “x kişi tarafından üretilen bu metinde niyet nedir?”e dayanır. Nitekim yazarsal niyet bir hedef belirlediyse, o hedefe ulaşıp ulaşılmadığının ifşası, eleştiri söz konusu olduğunda bir refleks olarak gelmelidir. Eser bunu ortaya çıkarabiliyorsa, bu onun “başarı değeri”ne (*success value*) işaret eder. (Carroll, 2009, s. 52) “Alımlama değeri”ni ise (*reception value*); seyircinin, dinleyicinin, okuyucunun sanat eserini nasıl algıladığını ifade etmek için kullanır. Genel okur, eleştirmenden; sanat eserinin açıklanması, açılmanması ve değerlendirilmesi hususunda kendisine yol göstermesini bekler. Bu minvalde eleştiri, üretilmişden diğer bir üretilmişe okuru aktaran bir pratiktir. Çünkü şahsım adına eserin orijinalliyini, okur tek başına değerlendiremeyebilir. İntihal, sahtecilik gibi faktörler devreye girmiş olabilir. Okurun yazarsal niyete erişimi olmayabilir, yazarsal niyet örtük olabilir veyahut sanatçının eserde neyi başarmak istediğiyle neyi başardığı arasında bir boşluk söz konusu olabilir. Bu hususta eleştirmenin rolü devreye girmelidir. Eleştirmenin kişisel değerlendirmesi ve eleştiri sahasındaki yetkinliği, okuru yönlendirmek ve sanat eserinin alımlanma değerini layığıyla ortaya koyabilmek adına önem arz etmektedir denebilir. Eleştiri, sanat eserinin içindeki değeri araştırdığına göre; o eserde neyin değerli olduğu, sanat eserinin nesnesine işaret etmektedir. Eleştiri de bu minvalde, bu değeri ortaya çıkarmaya yönelik çabaların tümü şeklinde özetlenebilmektedir. Bu hususta eleştiri söz konusu olduğunda, o esere ulaşırken sanatçının eylemlerinin toplamıyla, ortaya çıkardığı sanat eserinde neyin değerli olduğu arasındaki bağlantılara bakılması yerinde olacaktır. Burada başarı-başarısızlık, değerlilik-değersizlik yargıları devreye girmiş olur. Pozitif değer, başarı değerine işaret etmektedir.

Carroll’ın söz konusu başarı değerini, yazarsal niyet ifşasına bağlaması hususunda, Said’in hem “yetke” (authority), hem bir “tasallut” (molestation) özelliği taşıyan dil kavramı da geçerlilik arz etmeye başlamaktadır. (Said’ten aktaran Koroğlu,

2008, s. 93) Şöyle ki; yazarsal niyet, anlamı yapılandırmadan önce yapılan bir plandır. O planın ortaya çıkarılması için ise kullanılan malzeme dildir. Said'in bahsettiği şekilde dil; hem bir "yetke", hem de bir "tasallut" olarak devreye girer. Yazarı hem bir yaratıcılığa yönlendirebilir, hem de anlam üretim sürecini kısıtlayabilir. Dilin bu hususta sınırlayıcı bir özelliği de söz konusudur. Nitekim yazarın anlatma hayali kurduğu bazı şeylere dil imkân tanımayabilmekte; aynı zamanda hayal etmediği bazı şeylerin de ortaya çıkmasına ve etkili olmasına da sebep olabilmektedir. Yazarsal niyet son kertede, yazarın ön tasarımı ile dilin etkileşimi sonunda, dilin imkân verdiği ölçüde gerçekleşebilmektedir. Bu açıdan denebilir ki; okuru karmaşık bir alımlama süreci beklemektedir. Yapıtın gerekçeli bir biçimde değerlendirilmesinde, yazarsal niyetin belirlenmesinde ve yapıtın anlam üretim sürecinin ortaya koyulmasında eleştirinin belirleyici rol oynaması şüphesiz ki kaçınılmazdır.

EDWARD SAİD'İN ELEŞTİRİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Said, "The World, The Text and The Critic"te, ana hatlarıyla "metinde ne anlam bulunursa o geçerlidir" görüşüne karşıdır. Ona göre metin, belirli bir zaman ve mekânda kronotopa sahip, kendine özgü bir varlık olarak kabul görmektedir. İçiyile ve dışıyla okunmak suretiyle değerlendirilmeye tabi tutulmaya ihtiyaç duyar. Said'e göre eleştiri, yazıldığı döneme cevap vermesi açısından dünyevileşmektedir. Said, eleştirel denemeyi ve eleştiriyi bu şekilde görmektedir. Said'e göre eleştirel denemenin de bir dünyeviliği vardır ve onun bu dünyeviliğini sağlayan, edebi esere bağlı olmasıdır. Bu bağlamda, eleştirinin birincil bir metin hakkında konuşması onu değersiz veya ikincil kılmaz. Aksine eleştiri, birincil metin hakkında konuşarak kendi ikincilliğini ifşa etmekte ve dünyeviliğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. (Said, 1983, s. 51) İroni ise tam da bu noktadan doğmaktadır. Eleştiri, edebi metinler arasında durduğunda parazit ya da ikincil değil, aksine kendi eliyle ironik hale gelmektedir. Eleştiri, ikincilliğini ilk elden kabul ederek işe başlaması açısından ironiktir. (Said, 1983, s. 52-53) Bu görüşlerin ışığında denebilir ki, eleştiri bir yandan edebi metne bağımlıdır; öte yandan onun dünyeviliğini, yazarsal niyetini, anlamını, yorumunu ortaya koymaya çalışan bir çaba olarak vardır. Bunu yaptığı için de kendi dünyeviliğini taşımaktadır. Dünyevi metnin içine dalıp oradaki eleştiri imkânını takip ettiği için ve o edebi metnin konumlanışını ortaya koymak için yoğunlaşırken eleştiri de dünyevi hale gelecektir. Eleştiri; yaptığı işten, üstlendiği misyondan ötürü dünyevileşecektir. Bu noktada, Compagnon'a gönderme yapmak gerektiğinde ise denebilir ki; Compagnon'un söz açtığı anlamda metnin alımlandığı dönemsel bağlam dolayısıyla gelişen 'beklenti ufku' kavramı, Said'in bahsettiği çerçevede eleştirinin dünyeviliği fikriyle de şahsım adına örtüşür niteliktedir. Bir eseri, yepyeni bir tarihsel bağlam dolayımında alımlıyor olmanın; şüphesiz ki edebi metni çağına uygun şekilde yeni baştan açıklamayı ve çağının gerektirdiği beklentiyi karşılamak adına metni bütün bu horizon etrafında yeniden yorumlamayı talep etmesi kaçınılmaz olacaktır. Görüşlerini Jauss'ın paralel görüşleriyle birlikte açıklayan Compagnon'a göre; hiçbir eser kendi içinde bir 'klasik' değildir. Buna göre metnin geçmişteki ve şimdiki okunması ve alımlanması süreçleri arasında kaçınılmaz bir farklılık vardır ve bu anlayış edebiyatın geçiçi olmayan bir mevcudiyet olduğunu reddetmektedir. (Compagnon, 2004, s. 161) Dolayısıyla denebilir ki, Compagnon da

edebi eseri biricik ve üzerine söz söylenemez kutsiyetinden arındırmakta; değişen tarihsel, sosyolojik, siyasi veyahut ideolojik arka planlara göre metin eleştirisinin çeşitlendirilebileceği ve eleştirinin tam da bu pratik üzerinden dünyevi hale gelebileceği bir değerlendirmenin yolunu açmaktadır.

NOEL CARROLL VE EDWARD SAİD'İN ELEŞTİRİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİNİN MEMET FUAT'IN ELEŞTİRİ ANLAYIŞI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZİ

Eleştirinin Niteliği ve Yöntemi

Fuat'a göre eleştirinin iki amacı vardır: Birincisi sanat yapıtını kolay anlaşılır kılmak; okuyucuya, dinleyiciye, izleyiciye yakınlaştırmak ve değerlendirmektir. İkincisi ise, sanatçıya yol göstermektir. Onun estetik kurallarını, ölçütlerini, yöntemlerini saptamaktır. Fakat Fuat, eleştirinin bu iki temel amacını, sanat yapıtının en etkili reklamını yapmak gibi bir amaç doğrultusunda savunmamaktadır. Bir bakıma eleştirmenin görevi; yapıtla okuru buluşturmak, okurun ilgisini yapıta çekmektir. Bu minvalde, ilgili iki amaçtan birine yönelmemiş hiçbir eleştiri, Fuat'a göre eleştiri kabul edilmemektedir. (Fuat, 2001, s. 9) Carroll'ın, eleştirmenin kişisel değerlendirmesini ve eleştiri sahasındaki yetkinliğini, okuru yönlendirmek ve sanat eserinin "alımlanma değerini" layığıyla ortaya koyabilmek adına başat kabul eden görüşleri ile Fuat'ın söz konusu görüşlerinin birebir koşutluk arz ettiği kanaatindeyim. Fuat bu yolla, eleştirinin yapıtı izah eden, değerlendiren, değerini ortaya koyan; eseri, yetkin ve tecrübeli bir eleştirmen gözüyle açıklayan misyonunun altını çizer görünmektedir. Denebilir ki, okurun, yapıtın değerini biçimde yetersiz kalabileceği noktalarda, yapıtla okur arasında eleştirmenin bir aracı olma rolünün haberciliğini yapmaktadır.

Fuat'a göre eleştirinin belki de en önemli misyonu; sanat yapıtını ölçmek, değerlendirmek, "iyi"yi "kötü"den ayırmaktır. "İyi" yapıtı "kötü" yapıttan ayıran ve "iyi"nin neden "iyi" olduğunun altını çizen, "iyi" yapıtın hak ettiği değeri almasına yardım eden ve bu yolla, başka "iyi"lerin yaratılmasına ortam hazırlayan bir değerlendirme pratiği olarak eleştiriden söz açmaktadır. Buna göre, her türlü "kötü" yapıta karşı, değerli sanat yapıtını eleştirmen ortaya koyup koruyabilmektedir. Carroll da, bir yazar tarafından üretildiğinden yola çıktığı ve niyetini görüp buna odaklandığı için eleştiriyi hümanistik bir süreç olarak görmektedir. Carroll da, eleştiride evrensel olan tek şeyin, Fuat'ın ısrarla ortaya koymaya çalıştığı gibi "değerlendirme" olduğundan söz açmakta ve eleştiri söz konusu olduğunda "değerlendirme" kavramının belirleyiciliğinden bahsetmektedir. (Carroll, 2009, s. 5) Carroll'a göre örtülü veya aşıkâr şekilde, ancak ve ancak bir "değerlendirme" işin içine girdiği takdirde herhangi bir eleştiriden söz edilebilir. Said için de aynı şekilde, eleştirinin dünyeviliğini ve nesnellliğini sağlayan yine bu değerlendirme olmaktadır. (Said, 1983, s. 52-53) Carroll, ancak ve ancak gerekçeli bir değerlendirmeyi eleştiri olarak görmektedir. Eserin yazarsal niyeti ortaya çıkarması onun "başarı değeri"ni (*success value*) belirleyen kıstastır. (Carroll, 2009, s. 52) "Başarı değeri" bu anlamda, yazarsal niyeti ortaya çıkaran bir değerlendirmenin varlığıyla belirlenmektedir. Eser bunu ortaya çıkarabiliyorsa geçerli ve tam bir eleştiri olabilmektedir. Carroll, aynı zamanda, değerlendirmenin değerini

arttırmak ve belirtmek için eleştirmenin sanat tarihi, tarih, edebiyat gibi birçok alanda uzman olması gerektiğinden de söz açmaktadır. (Carroll, 2009, s. 46) Eleştirmenin bu hususta gerekçesini gerekçelendirmeye ciddi anlamda muktedir olması beklenmelidir. Çünkü ancak ve ancak bu gerekçelendirmelerle birlikte bir değerlendirmeye ve dolayısıyla geçerli bir eleştiriye ulaşabilmektedir.

Fuat'a göre; eleştirmenin herhangi bir yapıtı değerlendirmek için bir ölçütünün, bir yönteminin bulunması gerekir. (Fuat, 2001, s. 13) Bu hususta, Carroll'ın söz açtığı anlamda "gerekçeli" (*reasoned*) bir değerlendirmeden bahsedebilmek için keyfi yargılardan kaçınılmalı ve nesnel değer yargılarına varılmalıdır. Fakat buradaki "nesnel yargılara varmak" ibaresi; öznel yargılara, "bence", "bana göre" gibi ifadelerle yer vermeksizin, eleştiri salt bilimsel yöntem ve ölçütlere dayanmalıdır demek değildir. Fuat'a göre, "nesnel" sözcüğü, eleştirmenin farklı yapıtları aynı değer ölçütüyle yargılaması şeklinde alınsa dahi geçerli olmaz çünkü her yapıta aynı ölçütlerle yaklaşmak olanaksızdır. Her şeyden önce koşullar sorunu vardır. Bir on sekizinci yüzyıl eserini, bugünün ölçütüyle yargılayamayız. Aynı anda, Fransa ve Mısır'da yazılmış iki eser de aynı ölçütle yargılanamaz. Aynı ülkenin iki sanatçısı için bile bu durum geçerlilik arz etmeyecektir. (13) Bu bağlamda denebilir ki; eleştirmenin başarısı, öznel eleştiri gücünden başlayarak gelişmektedir. Fakat bu yapılırken, eleştirinin nedenleri sırasıyla ortaya koyulmalı, eleştirmenin kendi dünya görüşü ve sanat anlayışı çerçevesinde eleştiriye nesnel ve gerekçeli bir şekilde biçimlendirmesi gerekmektedir. Bu hususta nesnellik, eleştiri söz konusu olduğunda ön yargılı olmamak, dostluğa ya da düşmanlığa kapılmamak anlamlarını da taşımaktadır. Bu noktada Carroll'a atıfta bulunmak gerekirse; Carroll'a göre de bir eleştirinin hangi nedenlerle, hangi duruşla, hangi amaçla kaleme alındığının ifşa edilmesi, bir yoruma varabilmek adına zaruridir. Yazarsal niyet baştan kabul edilerek yola çıkılmalıdır ki eleştiri söz konusu olduğunda bir anlama ulaşılabilir. Sonrasında ise bir refleks olarak; yazarsal niyet bir hedef belirlediyse, o hedefe ulaşıp ulaşılmadığı sorusu sorulmalıdır. Bu noktadan hareket edildiğinde de zaten değerlendirme kaçınılmaz olarak gelecektir. Eleştiri söz konusu olduğunda değerlendirme yoksa orada bir sorunsal vardır. Bu noktadan hareketle, Fuat gibi Carroll'a göre de, değerlendirme yoksa eleştiri yoktur anlayışının geçerlilik arz ettiği öne sürülebilmektedir. Yazarın neyi hedeflediği, nasıl bir imaj yaratmaya çalıştığı ve bunda başarılı olup olmadığının gösterilmesi, eleştiri söz konusu olduğunda başattır. (Carroll, 2009, s. 70) Bunu yaparken; karşılaştırma, sınıflandırma gibi anlam üretim sürecine hizmet eden pratiklerden faydalanılması da birer refleks olarak eleştiri sahasına girebilmektedir. Carroll'a göre; eleştirmen bir yapıtı beğenebilir ama neye göre beğendiğini, Fuat'ın öne sürdüğü gibi, nedenlerini sıralamak suretiyle ortaya koymalıdır. Bunu yorumuna, tanımlayışına, sınıflandırmasına uygun şekilde temellendirerek yapabilmesi gereklidir.

"Yazınbilim" Sorunsalı

Fuat, karşı çıktığı "yazınbilim" meselesinde; incelemelere, belgelemelere, örneklemelere dayanan çalışmalarla oluşturulan nesnel eleştiriden bilimsel eleştiriye geçişten söz açmaktadır. (Fuat, 2001, s. 42) Bu hususta, Memet Fuat'a göre; eleştiri bilimselleşmemiş; "nesnellik" yolunda, 'bilimler'den yararlanmayı denemiştir. Sanat bir

insan ürünü olduğuna göre; psikoloji, antropoloji, folklor, biyoloji gibi insanı konu alan bilimlerden yararlanılmıştır. Kullanılan malzeme açısından da örneğe edebiyat; dilbilim, felsefe ve anlambilimden faydalanmaktadır. Fuat'a göre, sanat da bilimden uzak düşünülmemelidir fakat bilimselleşme eğilimine karşı eleştiri hâlâ bir sanattır. (Fuat, 2001, s. 47) Fuat, bu noktada da, eleştiriye hümanistik bir süreç olarak gören Carroll'la paralellik arz eder görünmektedir. Carroll da döneminde, post-modernizm ve post-yapısalcılıkla bağlantılı olarak post-hümanistik sürece rağmen, eleştiriye insana ve yazarsal niyete dayandırmaktadır. Carroll, eleştirinin bir kişi tarafından üretildiğinden yola çıktığı için eleştiri söz konusu olduğunda yazarsal niyeti görüp buna odaklanmayı başat saymaktadır. Bu hususta, bilimsel eleştiriden ziyade eleştirmenin şahsi görüşleri önemlilik arz eder görünmektedir. Çünkü o, üretilmişten diğer bir üretilmiş okuru aktaran bir aracı konumundadır denebilir.

Fuat'a göre, "yazınbilim" hususunda, sanatla bilim alışveriş halinde olsa dahi, bilim sanatı avcunun içine alamamaktadır. Eleştiriye bilimselleştirmek isteyenler çoğunlukta da olsa Fuat, sanata öncülük edenin öznel eleştiri olduğunu ısrarla savunmaktadır. Carroll'ın kendi dönemindeki post-modernizm, post-yapısalcılık gibi 'moda' akımlara karşı eleştirinin 'insancı' bir süreç olduğundan dem vurmasına benzer şekilde Fuat da, "bilimsel eleştirinin modalaştırılması"na başkaldırmaktadır. (Fuat, 2001, s. 90) Bilimsel eleştiri gelişmeleri, Türkçe edebiyatta önemli bir boşluğu doldururken öznel eleştiri çerçevesindeki uygulamaları da gözden düşürmüştür. (Fuat, 2001, s. 197) Eleştiri, bilimlerden yararlanmaya başlayınca; bilimsel yöntemlerle araştırmalar ve incelemeler yapılmaya başlanınca, sanat konularında yazarlar "bilim adamı" oluvermiştir. (Fuat, 2001, s. 90) Yöntem ve yöntemi uygulama yeteneği önem kazandığından; eleştirmenin deneyiminin, öznel beğenisinin, yazarlık gücünün göz ardı edilmesinden yakınan Fuat, bugün eleştiri deyince akla bilimsel yöntemlerle yapılan "inceleme"nin geldiğinden söz açmaktadır. İncelemenin ilginçliği ise, eleştirmenin niteliğine değil kaynakların ilginçliğine dayandırılmaktadır. Fakat eleştiri, Carroll ve Said gibi Fuat'ın da savunuculuğunu yaptığı şekilde "değerlendirme" diye alınırsa, incelemelerin yanı sıra, pek çok deneme yazısının da eleştiri çerçevesine gireceği kesindir. Bunun için *Eleştiri Sorumluluğu*'nda şunları ileri sürmektedir: Fuat'a göre; denemenin pek ötesine geçilmeyen özelliği; ele aldığı konuya "kişisel bir açıdan", "arayıcı" bir anlayışla bakmasıdır. Ona göre, Said'in eleştirel denemeye olan bakışıyla koşutluk arz edeceği ileri sürülebilecek şekilde, denemede genellikle bir bilgi sergilemesinden ziyade bir düşünce süreci olsun istenmektedir. Dıştan ve bilimsel ön çalışmalarından değil; içten, eleştirmenin kendi düşüncesinden, kendi bilgilerinden, kendi kültüründen güç alarak ortaya çıkarılacak bir "değerlendirme" yazısı olması arzu edilmektedir. İnsan düşüncesinin her durumda, her ortamda "geçerli", "genel", "değişmez" doğrular bulunduğu inandırmaktan kurtulmasında, göreceliliğe geçmesinde deneme yazarlarının büyük katkıları olmuştur. (Fuat, 1994, s. 13)

Fuat bu minvalde, "deneme"nin günümüzde yerini "inceleme"ye kaptırmasından yakınanak denemenin hak ettiği değer ve hususiyetin altını çizme taraftarı olmakta haklı görünmektedir. Çünkü bugün deneme tanımının oldukça uzağına düşülerek "deneme" adı verilen yazılar yazılmasının nedenini bilimlerdeki gelişmelere, doğrulara

sıkı sıkıya bağlı olma isteğine, bireycilikten uzaklaşmaya bağlamaktadır. Ayrıca “kişisel bir açıdan” bakma özelliğini de yitirmeye yüz tutmakta olduğunu nabzını tutmaktadır. Nitekim bu sebeple deneme yazarı Türkiye’de; köşesinde kendi kişisel görüşleri, kişisel duygularıyla oyalanan, kavga dışı kalmış, ilgilenilmez biri olmaktan öteye geçemez görünmektedir. Bilimsel yöntemlerden faydalanmayanlar, “özel eleştiri” yaptıkları gerekçesiyle aşağılanmıştır. Oysa hangi türde olursa olsun okunabilir bir yazı yazmak, Fuat’a göre az çok insan emeği bir “sanat” işidir. Eleştiri bilimsel yöntemleri kullanmakla bilim kesinliğine varamaz. Keza sanat söz konusu olduğunda, iş değerlendirmeye vardığında özel yargılara başvurmak zorunlu hale gelir. (Fuat, 1994, s. 42) Bu noktada Fuat, söz konusu “bilimsel eleştirinin modalaştırılması” hadisesi karşısında, eleştirisini döneminin sosyokültürel yansımalarına karşılık verir nitelikte şekillendirmektedir. Fuat’ın eleştirisinin, yazıldığı dönemin cereyanlarına bir yanıt niteliği taşıyor oluşu, şahsım adına Said’in bahsettiği anlamda, eleştirisinin dünyeviliğini de beslemektedir. Çünkü Said’e göre eleştiri, dünyevi bir birincil metnin eleştiri imkânının izini sürdüğü için ve o metnin konumlanışını açıklamaya çalışırken dünyevi hale gelmekteydi. Aynı zamanda Said eleştiriyi, kaleme alındığı zamana bir yanıt niteliği taşıması açısından da “dünyevi” olarak nitelendirmekte; eleştirel denemeyi ve eleştiriyi böyle görmektedir. Zamana, döneme, kronotopa sahip şekilde, metnin anlamının içiyle ve dışıyla okunarak ortaya çıkarılmasının gerektiğini iddia etmektedir. (Said, 1983, s. 35)

Eleştirmenin Rolü ve Maruz Kaldığı Baskı

Eleştirinin savunuculuğunu yapan ve onun özel yaratıcılık, düşünce üretimi ve diğer türler üzerindeki üstünlüğünün de altını çizen Fuat, 1996 yılında, *Cumhuriyet Gazetesi*’nde yayımlanan bir yazısında; “moda” diye; hiçbir şey söylemeyen, bilgi vermeyen, sorunları irdelemeyen, yol göstermeyen romanlar yazıldığını belirtmektedir. (Fuat, 2001, s. 231) Bu hususta, roman türünün geliştiğini söylemek ve sanatın sürekli olarak daha iyiye gittiğini iddia etmek; Fuat’a göre geçerlilik arz etmemektedir. Romanın birtakım yeni anlatım yöntemleri deniyor oluşu bir baskının sonucudur. “Çağdaş roman” algısı; o türden hoşlanmayanları “geleneksel okur”, “deneyimsiz okur” adı altında aşağılayarak baskılamaktadır. Eleştirmenin yaptığı da bu baskıdır aslında. Fakat bu baskı “çağdaş roman”dan önce kaleme alınanların artık değersizleştiği veyahut yok olduğu anlamına gelmez. Aksine Fuat’a göre; anlatımdaki güçlenmeyi sağlayan şey, yeninin eskiye eklenmesidir. Bir bildirişi olan, toplumsal sorunlara yer veren sanatçıları; “öğretmen”, “yol gösterici” diye anmak da baskı yaratmaya yöneliktir. (Fuat, 2001, s. 232) Fuat, bu görüşlerinin altını dolduracak şekilde *Eleştiri Sorumluluğu*’nda şöyle der: Sanatta gelişmeleri modalar sağlamaz ama yozlaşmaların nedeni modalardır. Her etkili güzelliğin ardına takılanlar, onun başarısından yararlanmak isteyenler; önce yaygınlaşmasına, sonra modalaşmasına, giderek de yozlaşmasına yani etkisizleşmesine neden olurlar. (Fuat, 1994, s. 59) Romanda toplumsal bir işlev arayışının savunuculuğunu yapar görünen Fuat, kaçınılmaz bir değişme içinde bulunan romanın gerek sanatsal, gerekse düşünsel birçok sorununun olduğuna işaret etmektedir. Bunlar arasında en büyüğü ise etkisizleşme tehlikesi: hiçbir etki yaratmadan, kimseyi yerinden kıpırdatmadan, yalnızca bir alışkanlığı karşılar duruma düşme tehlikesidir denebilir.

Fuat'a göre; güncel sorunlarla içli dışlı olmadan, çağın gerçekleriyle yoğrulmadan oluşturulacak bir sanatsal yaratım ne kadar başarılı olursa olsun, önemsiz ve etkisizdir. (Fuat, 1994, s. 61) Edebi metinlerde görmek istediği böyle bir işlevi, kendi eleştiri metinlerine de harmanlamış olan Fuat; "bilimsel eleştirinin modalaştırılması" hususunda olduğu gibi, "çağdaş roman"ın gelip dayandığı durum karşısında da, dönemine bir cevap niteliği taşıyan eleştiriler ortaya koyar niteliktedir. Said'in altını çizdiği şekilde, eleştirinin dünyeviliğinin altını dolduran böylesi bir kıstasın Fuat için geçerliliği, görüldüğü gibi bu hususta da söz konusu olmaktadır.

Fuat'a göre, eleştiri alanındaki söz konusu baskı; Batıda kabul gören bir yöntemin veyahut kuramın Türkiye'de uygulanması halinde, kendinden önceki bütün eleştiri çalışmalarını gözden düşürmesi durumunda devreye girmektedir. (Fuat, 2001, s. 200) Aynı zamanda Türkçe edebiyatta kabul gören yeni bir batılı yöntem, kendinden önce benimsenmiş başka bir batılı yöntem üzerinde de bir gözden düşürme etkisi yaratabilir. Oysa Fuat'a göre; çeşitli araştırma, inceleme yöntemlerinin bir arada yaşamasında, uygulanmasında hiçbir engel yoktur. Bu noktada Carroll'a gönderme yapılacak olursa; Carroll, bahsi geçen "başarı değeri"nin belirlenmesi hususunda, metni bir kurama uydurmak suretiyle okumanın, bu değeri vermediğini ileri sürmektedir. O zaman eleştiri, "x kuramcı değer"i belirlemekte ve bu kuramın metne giydirilmesinden öte bir işlev görmemektedir. Nitekim son kertede bu eylem; bir eleştiri değil, bir "yorum" olmaktadır. Söz konusu yorumun, bu durumda, metnin tamamına dayanması, metnin tümü için aynı geçerlilikte olması da, gözetilmesi gereken önemli bir kıstası teşkil etmektedir. Teorileri çağırın şey yapıtın bütünlüğü olmalıdır. Yapıt parçalı, girift veya iç içe de olsa aynı kıstas geçerlilik arz etmektedir. Metnin bütünlüğüyle var olması dolayısıyla, sadece parçalarıyla değerlendirilememektedir. Bu bağlamda paralel şekilde Fuat'a göre de; eleştirmen adaylarına, yerli veya yabancı örnekler gösterip başarılı addedilen söylemleri benimsemeleri için baskı yapmak, eleştirmenlerin bu hususta içine düştüğü bir yanıştır. Bu hususta Fuat, bilimin sanata yasak koyamayacağını adeta duyuruculuğunu yapmakta; eleştiri söz konusu olduğunda haklı olarak, bilimsel alanın, sanatsal bir yaratım olduğunu iddia ettiği eleştiri üzerinde bir yaptırım uygulayamayacağını savunmaktadır.

Görüldüğü üzere, eleştirinin Türkiye'deki durumunu ortaya koyan, tartışan ve önerileri ileri süren Fuat'a göre; Türkiye'de eleştiri sevgisinin ve saygısının enikonu benimsenememesi, yine eleştirmenlerinin davranışlarıyla ilintilidir. Eleştiri bilimselleştirildiği, 'moda'ya alet edildiği, övgüler ve yergiler arasında boğulduğu için sanatçı eleştirmeni bir dost, bir yol gösteren olarak görememekte, ona inanmamakta ve güvenememektedir. (Fuat, 2001, s. 37) Fuat'ın, eleştiride salt övgüyü, sahte dostluğu ve yan tutmacılığı yerli malımız olarak niteleyip olumsuz yönde eleştirmekte ve 'gereksiz' addetmekte şüphesiz ki haklılık payı vardır. Görüldüğü üzere Fuat da bu yolla, Carroll ve Said gibi eleştirinin ikincil veyahut değersiz olmadığını savunma girişimindedir. Eleştirinin ikincil veya değersiz addedilemeyeceği hususu, kaynak metin ile kaynak metin üzerine bir söz söylemesi dolayısıyla 'ikincil' olan metinler arasındaki karşılıklı anlamlandırma sürecini Paul Ricoeur *Time and Narrative* metninde ufuk açıcı bir şekilde izah etmektedir. Buna göre Paul Ricoeur, anlatisallığın oluşum sürecini üçlü

mimesis spiriline bağlamaktadır. (Ricoeur, 2007, s. 111) Bu “prefigürasyon”, “konfigürasyon” ve “refigürasyon” şeklinde; bir kısır döngü biçiminde kendini tekrarlamayıp sürekli ve sürekli yeni anlamlara varan bir döngüdür. Ricoeur’ün mimetik süreci ve edebi semantik alanındaki çalışmaları ışığında, Fuat’ın eleştiriye ikincil adanmayan tavrı, iki yönlü bir ilişki şeklinde düşünülebilir. Buna göre eleştiri söz konusu olduğunda ikincil metin, kaynak metni yeniden anlamlandırmakta ve böylece kaynak metin artık ikincil metinle birlikte anlamlandırılmaya ve hatırlanmaya başlanmaktadır. Aynı şekilde ikincil metin de kaynak metinle anlamlandırılmaya ve hatırlanmaktadır. Buradaki anlamlandırma kaynak metin üzerine yeniden üretilen bir anlam olmakta ve eleştirin edebiliği de bu anlamlandırmadan çıkmaktadır. Sanatçının halihazırda var olan malzemeyi düzenlemesi, diğer bir değişle kendi “konfigürasyonunu” metne dahil etmesi, yaratıcı süreç söz konusu olduğunda zorunludur. Denebilir ki, kaynak metnin yazarının metinsel düzlemde dille boğuşarak ortaya çıkardığı anlam dahilindeki yazarsal role ek olarak; mesajını okura belirli bir anlamsal strateji dahilinde iletmek isteyen ikincil metnin yazarının da rolünün göz ardı edilmesi mümkün değildir. Denebilir ki, eleştiri özünde değersiz olmamakla birlikte, eleştirin “değersizleştirilmesi” söz konusudur. Nitekim Fuat’a göre, sanatçının özgürlüğünü korumak adına eleştirmenin özgürlüğünü kısıtlamak, çoğulculuktan yana olmak demektir. Eleştirin özü itibarıyla değersiz veya ikincil olmadığına sözcülüğünü yapan Fuat, Türkiye’de eleştiriye hak ettiği değerin verilmemesini; anlamaya, anlatmaya ve yıkıcı olmamaya çalışan bir eleştirin yokluğunda görmektedir. Eleştirin değerinin düşmesinden ve birtakım yanlışların yinelene yinelene doğru kabul edilmesinden yakınan Fuat; kötü eleştirin artık alıcı bulamaması için iyisinin yapıp bol bol ortaya sürülmesi gerektiğini, bir çözüm önerisi şeklinde sunmaktadır. (Fuat, 2001, s. 71)

Öznel Eleştirin Yaratıcılık Sürecindeki Önemi

Kitapta yer verilen söz konusu “yazınbilim”, “bilimsel eleştirin modalaştırılması”, “deneme”nin yerini alan “inceleme” hususlarındaki karşı çıkış yazılarına karşılık, Fuat’ın yıllar boyunca söylemini tekrar ettirmek suretiyle üzerinde en çok durduğu, Türkiye’deki olumsuzladığı eleştiri anlayışına bir çözüm önerisi olarak ileri sürdüğü ve savunuculuğunu yaptığı husus şahsım adına; “öznel eleştirin yaratıcılık sürecindeki önemi”dir. Fuat, sanatçının yaptığı işe “Oldu!” dediği andaki değerlendirmenin başatlığından ve öneminden bahsetmektedir. Ona göre nesnel ve bilimsel değerlendirme ve çeşitli bilimsel yöntemlerle yapılan çalışmalar, bu öznel eleştirden sonra gelmektedir. Eleştirmenin “Sevdim.” veya “Sevmedim.” demesi, sanatın “iyi”sini “kötü”sünden ayırt etme yetisinden, yılların birikim ve tecrübesinden gelmekte ve bu anlamda hiç de azımsanamayacak bir niteliğin haberciliğini yapmaktadır. (Fuat, 2001, s. 31) Öznel eleştirin yaratıcı süreç söz konusu olduğundaki başatlığı çerçevesinde Fuat, sanatçı ve eleştirmen arasında bir paralellik kurmaktadır. Ona göre, usta değerlendiriciler büyük sanatçılardır fakat her büyük sanatçı büyük eleştirmen değildir. (31) Dolayısıyla, Carroll ve Said çerçevesinde şekillendirilen, eleştirin dünyeviliğinin ve değerinin altını çizme misyonu, Fuat’ta daha da ileri götürülerek eleştirmene sanatçı üzerinden gitmekte, daha da öteye giderek sanatçı karşısında eleştirmenin niteliksel üstünlüğünden söz açmakta ve eleştirmenin yaptığı işi

daha meşakkatli görmektedir kanaatindeyim. Sanatçı da, eleştirmen gibi, eserini öznel bir eleştiriyile yaratmaktadır. Fakat sanatçının kendi eserine dönük eleştirisi, eleştirmende tamamen başkalarına dönüktür. Bu husus, Fuat'a göre eleştirmenin sanatçıya oranla niteliksel üstünlüğünün temelini oluşturmaktadır.

Sanatın Öznelliği Hususu

Fuat'ın eleştiri üzerine en temel argümanı, bütün sanatların “iyi” eleştirisinde öncelikle öznenin yeri olduğudur. Çünkü sanatın öznel eleştirisinde, yılların birikimi vardır. Fuat'ın *Eleştiri Üstüne* kitabında yer alan dergi ve gazete yazılarında sürekli tekrarladığı bir örnekten yola çıkarak izah etmek gerekirse; öznel eleştiri gücü, bir ressamın fırçasını tabloya vurduktan sonra geri çekilip yapıtına şöyle bir uzaktan bakışında saklıdır ve bu bir bakışlık öznel eleştiri için, sanatçının “Oldu!” veyahut “Olmadı!” yargısı için, yılların birikimi gereklidir. Fuat'a göre; yapmakta olduğu tabloya şöyle bir uzaktan bakmak için geri çekilmeyen tek bir başarılı sanatçı yoktur. Sanatçının gücü de makaslama yani eleştiri gücünden gelir. Denebilir ki, yaratıcılık da bir değerlendirme, düşünme, tartma, seçme ve eleme işidir. Fuat'a göre; sanatçı bu değerlendirmelerinde bir eleştirmen gibi bilinçli değildir ama kendi sanat anlayışının gereklerine uygun bir eleştiri duygusuna sahiptir. Eleştiri yani değerlendirme gücü olmayan sanatçı, başarılı ürünler ortaya koyamaz. (Fuat, 2001, s. 94) Sanatçının da eleştirmenin de pek azının bu düzeye erişebildiğini düşünen Fuat, bu meziyeti yüceltmekte ve eleştirinin başarı değerini, birebir Carroll gibi, bu değerlendirme başarısıyla bir tutar görmektedir. Ona göre eleştirmenin edinmesi gereken en önemli yeti budur. Buna göre eleştiri, sanatçının yapıtına bakıp oldu dediği anda en yüksek noktaya ulaşan bir değerlendirme yetisidir. Bu hususta subjektif eleştiri, eserin başarısı söz konusu olduğunda başattır. “Beğendim!” veyahut “Beğenmedim!” diyebilen eleştirmen yetkin hale gelmiş olmaktadır. Yoksa hiçbir yöntem, onu özlenen düzeye çıkaramaz. Bilimsel yöntemlerden yararlınsın ya da yararlanmasın, eleştiri öncelikle öznel değerlendirme işidir. Nesnel değerlendirmeler, öznelere sonradan eklenir. Hep onların çevresinde dönerler. Kimi yazarın araştırmacılığı, kiminin incelemeciliği, kiminin değerlendirmeciliği ağır basar. (Fuat, 2001, s. 196) Eleştirmen sözcüğünü geniş anlamda kullansak dahi işin özünün değerlendirme olduğu fikri unutulmamalıdır. Nitekim özellikle sanat alanında değer yargıları büyük oranda öznel arz etmektedir. Sanat alanında da son söz bilim söylesin istense de, sanat söz konusu olduğunda bilim, sadece öznel yargılardaki yanılgıları azaltabilmektedir. Sanatta son söz, yanılma payı olan, bilimsel kesinliği bulunmayan öznel eleştirininindir.

Eleştirinin Öznelliği ve Bir Sanat Olması Hususu

Eleştirinin bir sanat olması konusunda Fuat'a göre eleştirmen yanılmaz, her zaman doğruyu gören, ölçütleri şaşmaz, her şeyi nesnelce değerlendiren kişi değildir. (Fuat, 2001, s. 14) Yine de birçoğunu tat alarak okuyabiliriz. Çünkü onlar sanat yapıtlarıdır. Ölçütler de sanat anlayışları gibi zamanla değişir veya eleştirmen için doğru olan ölçüt başkası için öyle olmayabilir. Eleştirmeni eleştirmen yapan, ölçütleri kullanımındaki ustalıktır. Bütün eleştirmenler aynı ölçütleri doğru, gerçek, değişmez kabul edemez. Bu anlamda meselenin gelip dayandığı yer yine eleştirmenin

yazılarındaki tadın; düşüncelerinin doğruluğundan değil, daha çok sanatçılığından geldiği yani eleştirinin sanatsal bir yaratım olduğudur. Eleştirmen de yaratır. Sanatçı gibi onun da bir dünya görüşü ve sanat anlayışı vardır. Fuat'a göre "Eleştiri çok emek isteyen güç bir sanattır." (Fuat, 2001, s. 15) Söz gelimi; Matthew Arnold şair, Tolstoy romancıdır. Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday, Salah Bırsel, Atilla İlhan, Tarık Buğra, Ö. F. Toprak, Orhan Hançerlioğlu ve Sabahattin Kudret eleştirmenlik de yapmaktadır. Bu anlamda, hiçbiri eleştiri yapmaya sanatçılığını bir kenara bırakıp girişmez. (15) Sanatçı cana yakın, yaratıcı, iyi; eleştirmen asık suratlı, bilgiç, kötü değildir. Eleştiride düşünce, sanatta duygular ağır basmaz. "Eleştiri sanatın arkasından gelen, konusu sanat olan bir sanattır." (Fuat, 2001, s. 41) Nasıl ki Said'e göre eleştirel denemenin de bir dünyeviliği varsa, onun bu dünyeviliğini sağlayan şey edebi esere bağlı olmasıdır. Bu bağlamda, eleştirinin birincil bir metin hakkında konuşması onu değersiz veya ikincil kılmamaktadır. Tam tersine eleştiri, birincil metin hakkında konuşarak kendi ikincilliğini kendi eliyle ifşa etmekte ve dünyeviliğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Fuat'a göre de eleştiri, konusunu sanat eserinden alan ve onun üzerine biçimlendirilen ikinci bir sanatsal üretim sürecine işaret eder. Fuat'a göre eleştirmen de, kendi sanat anlayışı ve dünya görüşü çerçevesinde, bir sanatçı edasıyla 'yaratıcılık' edimi içerisinde konuşlanmakta, öznel eleştirisiyle biçimlenen subjektif değerlendirmeleri ise eleştirisinin temel dayanağını oluşturmaktadır denebilir.

MEMET FUAT'IN ELEŞTİRİ YAZILARINDAN BİR ÖRNEK ARACILIĞIYLA ELEŞTİRİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİNİN SOMUTLAŞTIRILMASI

Yazım boyunca aktardığım dergi ve gazete yazılarındaki görüşlerine ek olarak, Fuat'ın bir eleştirmen olarak eleştiri üzerine görüşlerini, öne sürdüğü söz konusu metotları ve öznel eleştiriye dayanan subjektif değerlendirme önerilerini ne derece uyguladığını göstermek adına, eleştirilerinden bir örneği açıklamak yerinde olacaktır. Fuat, Temmuz 1971'de, *Yeni Dergi*'de, Selim İleri'nin *Pastırma Yazı* adlı öykü kitabından söz açmaktadır. Yazının daha ilk cümlesi, yazarsal niyeti sorgulamaya açan veyahut onu irdeleyen bir dilin haberciliğini yapmaktadır: "Selim İleri bir hesaplaşma içinde mi *Pastırma Yazı*'nda? Yoksa ortamını bulmuş, ilişkilerin, anlatımın, sözcüklerin tadını mı çıkarıyor?" (Fuat, 1994, s. 206) Bu tutum, eleştirinin hangi duruşla ve hangi amaçla kaleme alındığını, gerekçeli bir yoruma varabilmek adına zaruri gören Carroll'ın tutumuyla paralellik arz etmektedir. Bu hususta, yazarsal niyet bir hedef belirlediyse, o hedefe ulaşıp ulaşılmadığının ifşasının, eleştiri söz konusu olduğunda bir refleks olarak gelmesi gerektiği görüşündeki Carroll'la bir kez daha koşutluk arz etmektedir. Buna göre; Selim İleri'nin bir hesaplaşma kaygısından yola çıktığını, insanlarını tatlı tatlı gülümsemelerle izlediğini, hayli ilginç bulduğu bir dünyaya girip orada da uzun süre kaldığını belirterek eleştirisini sürdürmektedir. (206) Yazarsal niyet üzerine inşa edilecek bir eleştirinin duyuruculuğunu yapmakla birlikte, ilk elden öznel eleştiri esasına dayalı kişisel değerlendirmelerinin emarelerini okura hissettirmeye başlamaktadır. Fuat aynı zamanda, Selim İleri'nin belki bir öyküyle anlatılıp geçilebilecek hususları, öyküler boyu anlattığının altını çizmektedir. Akabinde de İleri'nin bu tutumunu bağladığı nokta, öznel eleştiri hususundaki görüşlerinden izler taşımaktadır: İleri'nin, bir öyküyle anlatılabilecek şeyleri öykülere bölerek anlatmasını; onun, eleştirel bir tutumla ele aldığı

içeriğe bir süre sonra yenik düşmesine bağlar. Fuat'a göre, İleri bir süre sonra, o eleştirel içeriği işlemekten tat almaya başlamıştır. Eleştirinin sanatsal bir yaratım olduğunu düşünen Fuat'a göre bu düşünceler oldukça olağan addedilebilmektedir. Kitaptaki öyküleri öznel değerlendirmeleri, olumlu ve olumsuz yorumlarıyla ele alan Fuat, *Pastırma Yazı*'nı son kertede "başarılı denemeyecek bir kitap" addetmektedir. Bunun sebebini ise İleri'nin; bilmediği, görmediği, yaşamadığı tarihi anlatma hevesine bağlamaktadır. Çünkü Fuat, eleştirisi boyunca, tarih içerisindeki köklü varlığa ve yerel değerlere, eski dönemleri anlatan kitaplarla yönelinemeyeceği görüşünde olduğunu açık etmektedir. Bu hususta, gerekçelerinin altını rasyonel biçimde doldurmaya çalışan fikirlerini belirtirken Said'in eleştiriyi kaleme alındığı zamana bir yanıt niteliği taşıması açısından "dünyevi" gördüğü düşünceleriyle de koşutluk arz eder. Bu hususta, Fuat'ın da karşı çıktığı gibi, İleri'nin eleştirel bir tutumla ele aldığı içerik, zamanına hitap etmemekte, dönemine bir cevap niteliği taşımamaktadır. Fuat'a göre, İleri'nin eski dönemlere yönelik öyküleri bu sebeple "başarısız" addedilmektedir. Görüldüğü gibi Fuat; sanat eserinin açıklanması, açılmanması ve değerlendirilmesi hususunda okura yol gösterme misyonunu, Carroll ve Said'ten kopmadan, öznel eleştiriye dayalı subjektif değerlendirmesinin üzerine kurmaktadır.

SONUÇ

Bu minvalde çerçvelenebilen dergi yazılarından anlaşılacağı üzere Memet Fuat; Noel Carroll ve Edward Said gibi eleştiriyi olumlamakta ve eleştiriyi çağdaş pratikte, sanat uygulamalarının işlemesi için gerekli olan bir ara madde olarak görmektedir. Türkiye'de eleştirinin niteliğine hizmet eden bir standart ortaya koyarak eleştirinin metotlarını belirlemektedir. Sanat eserine biriciklik atfetmeden onu çözümlenmeye ve değerlendirmeye açmakta, anlamının çeşitlendirilmesine hizmet etmektedir. Ona göre, inceleme ve araştırma çalışmalarına dayanan çağdaş yöntemler kullanılmalıdır. Fakat bütün bu yöntemler, eleştiri söz konusu olduğunda, yeni "değerlendirme"lere varma amacına hizmet ettirilmelidir. Yine şahsım adına Carroll ve Said'le koşutluk arz edecek şekilde; eleştiri söz konusu olduğunda, "değerlendirme"yi başat kıstas kabul etmekte ve eleştirmene, eserin "alımlanma değeri"nin belirlenmesinde aktif rol biçmektedir. Eleştirinin, birincil sanat eseri üzerine yazılan ikincil bir sanatsal üretim olma durumunu baştan kabul ederek yola çıkmaktadır. Bu tutumunu daha da ileriye götürerek sanatçının karşısında eleştirmenin üstlendiği misyonun daha meşakkatli bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Öznel eleştiriyle biçimlendirilen subjektif değerlendirmelerden mürekkep eleştirinin, konusu sanat olan sanatsal bir yaratım olduğu iddiasındadır. Eleştiride taraf tutma veyahut salt karşı koyma yoluna gitmeyi reddederek "gerekçeli bir değerlendirme"nin başatlığını ısrarla vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

Carroll, N. (2009). *On Criticism*. New York and London: Routledge.

Compagnon, A. (2004). Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Fuat, M. (1994). *Eleştiri Sorumluluğu*. İstanbul: Yapı Kredi.

Fuat, M. (2001). *Eleştiri Üstüne*. İstanbul: Adam.

Jauss, H. R. (1970). "Literary History as a Challenge to Literary Theory." *New Literary History*, 2 (1). doi: 10.2307/468585

Köroğlu, E. (2008). "Başlangıç: *Cevdet Bey ve Oğulları*'nda Niyet ve Yöntem." *Orhan Pamuk'un Edebi Dünyası* içinde. Haz. Nüket Esen, Engin Kılıç. İstanbul: İletişim.

Ricoeur, P. (1983). *Time and Narrative*. (M. Rıfat ve S. Rıfat, Çev.). (2007).

Said, E. W. (1983). "The World, The Text and The Critic." *Introduction: Secular Criticism*. Cambridge: Harvard University Press.

Said, E. W. (1985). *Beginnings: Intention and Method*. New York: Columbia University.